

Kronika

PAVLE ZIDAR, ODKLENJENI ČLOVEK

Književnost

Bržkone bo zadnja, šestinštirideseta knjiga Pavleta Zidarja — Odklenjeni človek* zbudila med poznavalci obsežnega pisateljevega opusa precejšnjo pozornost predvsem zaradi dveh uvodnih tekstov — Mraz Ovida v Pontu tare in Jarc. Prvi je bil rojen že v lanski osmi in deveti številki Sodobnosti kot asociacija na Cirila Kosmača, kot neke vrste intimni literarni nekrolog ob smrti stanovskega kolege in prijatelja, in je zbudila med bralci revije velik odmev, da ne rečemo pritrjevanje in priznanje.

Mraz Ovida v Pontu tare je avtobiografska izpoved o vseh in vsakršnih tegobah pisateljskega poklica; o nešteti travmah in zunanjih pritiskih, obrekovanjih, obsojanjih, spletkah, podtikanjih, preganjavicah... o padcu na družbeno dno. Zidarjeva izpoved o pesniku, ki da ne predstavlja nič, ampak prinaša le posmeh in pomilovanje v družino; ne zna izkoristiti družbene konjunktore, zato ne doživi nikakršnega uspeha, dodaja povsem dokumentirane prizore o pisateljevi tragediji na Slovenskem (izkušnje ob Kapljah ognjenih in Dimu).

Zidarjevo pisateljsko srečanje s Kosmačem dopolnjujejo opisi lastne umetniške determiniranosti, postavljenosti v položaj večnega osamljenca in obtoženca, ob čigar dela in osebnostno bistvo se lahko vsakdo obregne, da ne rečemo še kaj hujšega. Pavle Zidar je v memoarskem tekstu prepričljivo razkril, kako je umetnikovo življenje tudi dandanašnji nenehno pod družbenim nadzorom,

(* Pavle Zidar, Odklenjeni človek, Založba Lipa Koper 1980, opremil Klavdij Palčič, str. 208).

preverjanjem, vrednotenjem, iskanjem vzrokov za literarna dogajanja, realnih ozadij, konkretnih oseb, zunajliterarnih resnic. In to kljub temu, da se umetnik zlepa ne da komu prepoznati, če pa že to stori, le v odtenkih in prisposodobah. Ob srečanjih s Cirilom Kosmačem se Zidar spominja tudi svoje pisateljske poti — od prve in edine pesniške zbirke dalje.

»Mislim, da je to žig v tvoje meso, da si res živel. Ob knjigi gredo skozi te še enkrat vse rebusne smeri, ki si jih dal skozi, ko si tekst pisal. Zdaj te ta svet ves izčističen zre skozi črke s svojo lepoto, in to je res nekaj novega, čeprav je osnova zelo zelo stara.«

Intimna pisateljska kronika iz nove perspektive razkriva marsikatero pikro na račun širšega družbenega odnosa do umetnosti, budnosti ljudske oblasti, predvsem pa doživljajsko neposrednost in neponovljivost umetnikov, ki ju nepoklicni ne bodo nikoli razumeli. Od tu nespornosti ob soočanjih porabniško pridobitniških oseb z neproduktivnimi in nepraktičnimi pesniškimi naravami. Zidar izpelje izpovedni lok od prvega srečanja s Kosmačem do njegovega pogreba, metafore o slovenski »atomske bombi«, ki bi s Cirilovim pepelom poškopila in za vekomaj zaznamovala našo zemljo.

Še radikalnejši je v razgrinjanju pisateljevih nesporazumov z družbo (individualno in kolektivno) v Jarcu: v reminiscencah na življenje po potresu na Tolminskem, na skušnje s spreminjenimi ljudmi, na bridke dogodke, ki bi bolj sodili v črno kroniko kot v zgodovino književnosti, oziroma njene geneze pri nekem deklarirano samozvanem kulturnem narodu. Pavle Zidar je tokrat spregovoril tudi drugače. In čemu

bi molčal! Ali ni celo dolžan govoriti po skoraj pol stotinj svojih knjig tudi o zunajliterarnih »preverjanjih«, poizvedovanjih«, spletkah, pasteh, namer-nih prezrtostih, do naivnih provokacij. Bralec ima pravico izvedeti kaj več tu-di o vsem tem. Čemu bi v zadnjih letih na Slovenskem objavljali svoje dnevni-ke in polemike samo nekateri. Vendar pa je Zidar med njimi še najbolj poeti-čen in najmanj osebno žaljiv. Navse-zadnje je Zidar pisatelj z močno in ži-vo ustvarjalno invencijo.

Jarc je spričo svojega uvoda, ki se eksplicite navezuje na pogreb Cirila Kosmača, tedaj na dogodek, ki zaklju-čuje prvi tekst v knjigi, nadaljevalec Mraz Ovida v Pontu tare. Tekst je pov-sem avtobiografski, prvoosebni in manj je v njem tistih pričevanj-skih razsež-nosti, ki bi razširile vedenje o kulturnih atmosferah. Zato pa je več tolminskega pejsaža; človeške bolečine ob izgubi vsega: a tudi tu je Zidarjeva izpovedna moč pristna; ne pomiljuje usode posa-meznikov, marveč jih skozi anekdotično individualno preteklo in sedanjo skuš-njo postavlja v »konec sveta«. Ali pa aferica z »maturitetno nalogo«, ob ka-teri naj bi avtor razkril ob svojih delih tudi odnos do Djilasa, kitajske kulturne revolucije, ameriškega bombardiranja Vietnama, Kominforma, religije itd. In dalje: s »Tetejevim sodelavcem« naj bi obiskala njegove junake iz romanov, kolikor so še živi. In o tekstu — here-ziji, ki dolgo ni mogel zagledati luči sveta. Zidar gre do konca v svoji »naiv-nosti«, da bi se mu potrdila resnica o usodi literarnih del. Skozi javno »pre-verjanje« je v scenarični obliki nanizal bolj ali manj »veristično« reportažo. Od tu je pri avtorju dokument nad li-terarnostjo, izpoved nad konotacijo.

Oba preostala teksta — Stjepan in Zadnja ura, se zdi, nista več toliko vznemirljiva, četudi je prvi še avtobio-grafski. O Stjepanu in njegovem poli-tičnem preobratu (raje bi rekli zmoti)

— od zanesenega govornika o lepoti revolucije in zagovornika Stalina do iz-kušanj Golega otoka ob znanih dogod-kih, prelom z Informbirojem, govori prva novela. Njeno idejno sporočilo — ni drugega neba, razen zemlje, zato »odletiš« vanjo, ne v nebo, poizkuša v preveč poenostavljeni, kratki obliki upodobiti dilemo privrženca mita o Stalinu.

Zadnja ura aktualizira usodo zakon-cev Martina in Johane; v retrospektivi in časovnih, preteklih in sedanjih iz-sekih od njunega prvega srečanja do samotne skupne smrti, premišljenega samomora iz spoznanja o kolektivni, skupni odvisnosti, zavezanosti in odno-sa do potomcev (nočeta jim povzročati težav). Usodni, zadnji dogodek avtor položi v roke žene, kot je tudi njena ženska narava nadvladovala in obvla-dovala moža. Konec kot metafora ti-pične slovenske zavisti, družinske ne-sloge in (zmotnega) maščevanja, kajpa-da poudarja nesmiselnost pretirane skr-bi za lepo smrt.

Pavle Zidar tudi v Odklenjenem člo-veku ohranja svoje doslej že nešteto-krat izpričane sposobnosti podoživlja-nja bistva — narave in dejanja našega človeka. Njegov razpon sega od pre-prostega delavca, kmeta, posebneža, prek »srednjega« sloja uslužbencev do intelektualcev. Zdi se sicer, da slednjim ne daje dovolj individualne samostoj-nosti v miselnih premisah, razen ko gre za konkretna srečanja. Spričo poveda-nega, se zdi, Zidar ne postavlja drugač-ne miselne ravni tudi tedaj, ko bi z njo obogatil konfrontacijo mnenj, ideologi-je. Od tu ostajajo njegovi liki bržkone dokaj podobni prejšnjim, ne sicer po scenarični postavitvi, marveč po svoji filozofiji. To pa potrjuje tiste ugotovit-ve nekaterih bralcev, ki menijo, da se Zidar zadnja leta »preveč« ponavlja. Kajpada, »ponavlja se«, a v odtenkih, ki jih zmore le malokdo.